

אי-שוויון בחינוך - היבטים חבויים והצעות לפעולה | פרופ' מירי ימיני

פרופ' מירי ימיני מתארת את גישתה הסוציולוגית דרך שני עקרונות:

1. להסתכל על המוכר ולראות בו את הזר - לשאול שאלות על דברים שנראים לנו ברורים מאליהם.
 2. לקחת סיטואציות יומיומיות קטנות ולעשות להן הכללה - למצוא דפוסים רחבים בתצפיות קטנות.
- דרך עדשה סוציולוגית זו, היא מדגימה איך אי-שוויון נוצר ומתמשך במערכת החינוך - החל מהבדלים עדינים בנורמות משפחתיות, דרך מנגנוני קבלת החלטות נייטרלים לכאורה ועד למדיניות רחבת היקף:

יתרונות מעמדיים של הון תרבותי

הסוציולוגית אנט לארו, הדגימה במחקרה כיצד אימהות ממעמדות שונים מכינות את ילדיהן לביקור אצל הרופא:

- משפחות מסטטוס חברתי-כלכלי נמוך: האמא מורה לילד להיות בשקט, לשבת זקוף ולהקשיב לרופא.
- משפחות מסטטוס חברתי-כלכלי גבוה: האמא מעודדת את הילד לספר מה כואב לו ולשאול שאלות.

שתי האימהות אוהבות את ילדיהן באותה מידה, אך הן מעניקות להם הון תרבותי שונה. הילדים ממעמד הביניים מגיעים לבית הספר כשהם כבר מצוידים בכישורים שמוערכים על ידי מערכת החינוך - יכולת לשאול שאלות, לדבר מול סמכות ולהציג דעות. מכיוון שהמורות עצמן מגיעות לרוב ממעמד הביניים, נוצר חיבור טבעי שמעניק לילדים האלה יתרון שאינו קשור לציונים או ליכולות אקדמיות.

הסוציולוג פרופ' יריב פניגר, מאוניברסיטת באר שבע, הראה במחקר ישראלי שילדים עם הישגים נמוכים בבית הספר היסודי שובצו להקבצות גבוהות בחטיבת הביניים באחוזים גבוהים משמעותית אם הגיעו ממשפחות מבוססות. קיים "מנגנון נסתר" שאינו קשור לציונים המשפיע על שיבוץ התלמידים. ילדים והורים ממעמד הביניים יודעים "לנצל" את המנגנונים המוסדיים. אנחנו צריכים לשים לב שההטיות הלא מודעות שלנו לא מקבעות את מקום הילדים במערכת.

החלטות פרוצדורליות וההשפעות שלהן

מלקום גלדול ערך תצפית שהראתה שכדורגלנים מקצועיים נולדו בחודשים ינואר-אפריל באחוזים גבוהים משמעותית. הסיבה: באותו מחזור גיל, קיימים הבדלים פיזיים משמעותיים בין ילדים הובילו לבחירת הילדים החזקים יותר, שקיבלו השקעה נוספת והפכו למובילים.

תאריך הכניסה לכיתה א' - בישראל קיים מתאם בין מצב סוציו-אקונומי לבין השארת ילדים שנה נוספת בגן. משפחות מבוססות ומשכילות מחליטות לעיתים קרובות יותר להשאיר את ילדיהם בגן, מה שמעניק להם יתרון התפתחותי ביחס לילדים צעירים יותר.

עיקרון "Maximum Maintained Inequality" - כל מדיניות שמטרתה להקטין אי-שוויון תנוצל על ידי בעלי האמצעים יותר מאשר על ידי חסרי האמצעים. דוגמאות:

רפורמת המכללות בישראל - בשנות ה-90 הוחלה רפורמה של אקדמיזציה של המכללות, במטרה להכניס למערכת ההשכלה הגבוהה יותר סטודנטים מהפריפריה ומסטטוס חברתי-כלכלי נמוך. התוצאה: הראשונים שניצלו את הרפורמה היו סטודנטים מסטטוס חברתי-כלכלי גבוה עם הישגים נמוכים. משפחות מבוססות יודעות טוב יותר לנצל שינויים במערכת המוסדית.

פתיחת אזורי רישום - מחקרים מראים שפתיחת אזורי רישום משפרת את המצב של משפחות מבוססות שיוזעות להשוות בין בתי הספר. כאשר יש פתיחה של אזורי הרישום אך בתי הספר לא מקבלים אוטונומיה חינוכית, בתי הספר מתחרים על קהל התלמידים ולכן צריכים להשקיע הרבה משאבים בשיווק. לעומת זאת, כאשר ניתנת לבתי הספר אוטונומיה, ללא פתיחת אזורי הרישום, בתי הספר משקיעים משאבים בחדשנות ויצירתיות חינוכית.

השלכות בעייתיות של מדידה - על פי חוק קמפבל כל שימוש במדד חברתי יוביל את המערכת למקסם את המדד ולא את מה שרוצים למדוד. למשל - מדידת הצלחה במניעת פשע לפי מספר הרשעות תוביל לירידה בהרשעות מבלי שהיקף הפשע ישתנה. כך גם בחינוך - המערכת תמקסם את הציונים ולא את הלמידה, למשל מורים ידאגו לכך שתלמידים בעלי הישגים נמוכים לא יגיעו למבחנים.

מה כן עובד? המלצות מעשיות

למרות המורכבות של מערכת החינוך, קיימים מספר עקרונות שכדאי לפעול על פיהם:

- 1. התעקשות על פתרונות מקומיים** - לא ניתן להפיץ פתרונות מוצלחים ואי אפשר לעשות "העתק הדבק" לאותו פתרון. מחקרים מראים שככל שהפתרון קרוב יותר לקהילה הוא יותר מוצלח.
- 2. התמדה** - שינויים בחינוך דורשים 3-4 שנים לפחות לכן אסור לשנות מסלול מהר או לוותר מוקדם מידי.
- 3. שותפות רחבה** - ככל שיש יותר שותפים לתהליך, כך גדל הסיכוי להצלחה. צריך לשתף: צוות, תלמידים, הורים וקהילה באופן עקבי ולאורך זמן.
- 4. אמון ואוטונומיה** - המחקר מראה באופן קונסיסטנטי שאמון אוטונומיה מובילים להצלחה. כשצריך לדווח על כל צעד האמון במערכת יורד.
- 5. אהבה** - לאהוב את הצוות, הילדים, התלמידים והקהילה.